

BOBORAHIM MASHRAB IJODIDA TASAVVUFİY QARASHLARINING AKS ETISHI

Samatova Shahnozaxon Oybekovna

Andijon viloyati Izboskan tumani

12-umumiy o'rta ta'lim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Mashrabning qoldirgan adabiy merosi xususida ham aniq ma'lumot beruvchi manba yo'qligi haqida, Mashrab xaqidagi qissalar shoir hayot yo'lini nisbatan to'la va bosqichma-bosqich o'zida jamlovchi adabiy-tarixiy manba sifatida ilmiy ahamiyat kasb etishi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: ma'lumot, manba, hayoti, ijodi, asar, yo'nalish, ma'lumot, Mashrab, adabiy meros.

Mashrab (taxallusi; asl ism-sharifi Boborahim Mulla Vali o'g'li) (1640, Namangan — 1711, Balx) — shoir va mutafakkir. Mashrab nomi 18—19-asrlarda tuzilgan tazkira va tasavvufiy yo'nalishdagi asarlarda (masalan, Bade Samarqandiyning «Muzokir ul-ashob» va b.) zikr etiladi. Ammo ularda shoir hayoti va ijodiy faoliyati haqida keltirilgan ma'lumotlar nihoyatda kam. Mashrabning qoldirgan adabiy merosi xususida ham aniq ma'lumot beruvchi manba yo'q. Uning o'z asarlarini to'plab, devon yoki biror majmua tuzganligi ma'lum emas. Faqat «Devoni Mashrab», «Devonai Mashrab», «Eshoni Mashrab», «Hazrati shoh Mashrab» nomlari ostida xalq orasida qo'lyozma va toshbosma shaklida tarqalgan qissalardagina (ularning kim tomonidan va qachon tuzilganligi noma'lum) shoirning hayot yo'li va ijodiy faoliyati ma'lum tartib va izchillikda bayon etiladi, shu jarayonda asarlaridan namunalar ham keltiriladi. Qissalar keyinchalik o'zgartirish va tuzatishlarga duch kelgan, turli to'qimalar, yangi-yangi rivoyat, naqllar, sarguzasht va latifasimon lavhalar bilan to'ldirila borilgan. Natijada qissalarda tarixiy Mashrab va uning ijtimoiy va ijodiy faoliyati xalq tasavvuridagi to'qima Mashrab hamda u haqidagi sarguzasht — rivoyatlar bilan qorishib ketgan. Shunday bo'lsada, Mashrab haqidagi qissalar shoir hayot yo'lini nisbatan to'la va bosqichma-bosqich bayon etuvchi, shuningdek, yaratgan asarlarining ko'pgina qismini o'zida jamlovchi adabiytarixiy manba sifatida ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Mashrabning qoldirgan adabiy merosi xususida ham aniq malumot beruvchi manba yo'q. Uning o'z asarlarini to'plab devon yoki biror majmua tuzganligi malum emas. Faqat "Devoni Mashrab", "Devonai Mashrab", "Eshoni Mashrab", "Xazrati shoh Mashrab" nomlari ostida xalq orasida qo'lyozma va toshbosma shaklida juda keng tarqalgan qissalardagina (ularning kim tomonidan va qachon tuzilganligi aniq belgilangan emas) shoir ning hayot yo'li va ijodiy faoliyati malum tartib va

izchilikda bayon etiladi, asarlaridan namunalar keltiriladi. Mashrab faoliyatining qator nuqtalari aniq va tarixan to'g'ri qayd etilganidan qissaning birinchi nusxalari shoirni yaqindan bilgan va asarlaridan yaxshi xabardor shaxs tomondan, o'sha davrlardayoq yaratilgan, deb tahmin etish mumkin. Ayni zamonda, u uzoq yillar davomida o'zgartirish va tuzatishlarga duch kelgan, turli to'qimalar, yangi-yangi rivoyat, naqlar, sarguzasht va latifanamo lavhalar bilan to'ldirila borilgan. Natijada qissalarda tarixiy Mashrab faoliyati xalq tasavvuridagi to'qima Mashrab hamda u xaqidagi sarguzasht - rivoyatlar bilan qorishib-chatishib ketgan. Shunday bo'lsada, Mashrab xaqidagi qissalar shoir hayot yo'lini nisbatan to'la va bosqichma-bosqich o'zida jamlovchi adabiy-tarixiy manba sifatida ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Boborahim Mashrab tarjimai xoli chalkash va noaniq, turli afsonalar bilan sug'orilgan. Shoir xaqida XVII asr tarixiy manbalarida hech qanday malumot berilmagan. Boboraxim Mashrab xaqida mufassalroq malumot beruvchi, nomalum muallif tomonidan yozilgan hozirgacha mashrabshunos olimlar tomonidan yoritib kelinayotgan, shoir tarjimai holining yagona manbai "Devonai Mashrab" ("Qissai Mashrab") deb atab kelinayotgan munoqibdir. Bazi olimlar bu asar Pirmat Setoriy yoki Isxoq Bog'istoniy tomonidan yozilgan deb tahmin qilsalar ham bu asar muallifi ilmiy jihatdan hanuzgacha aniqlanmagan.

Boborahim Mashrab ko'p bilimlar sohibi, fozil Ofoq Xojaga sidqidildan murid tushadi, uni o'ziga murshidi komil deb qabul qilishadi va yetti yil uning dargohida xizmatini o'taydi, yumushlarini bajarib, saboq oladi, muridlari qatorida kun kechiradi. Ofoq Xoja dargohida Mashrab murid sifatida eshon tomonidan buyurilgan turi og'ir ishlarni bajaradi: uch yil o'tin tashidi, uch yil sanochda suv tashidi va bir yil eshon ostonasida qorovullik qildi. Shu davrlar ichida shoir kiyimi bitta po'stindan iborat bo'lib, yozda junini tepasiga, qishda esa ichiga qilib kiyib yurardi. Yetti yillik og'ir tayyorgarlik, o'zining jismoniy va ruhiy qobiliyatini chiniqtirish tufayli Mashrabga tasavvufiy jozibalik singib boradi. U tasavvuf ilmini to'la egalladi.

Mashrab Ofoq Xoja xizmatida ilohiyot bilan ham shug'ullanib, tariqat sulukini o'tadi. Ibrohim Adham va Mansur Hallojni g'oyibdan piri komil deb bildi. Ijodda Farididdin Attor, Jaloliddin Rumiy, Imomiddin Nasimiy yo'lidan bordi. Lutfiy, Navoiy g'azallariga naziralar yozdi, muxammaslar bog'ladi.

Shoir adabiy merosidagi diniy mazmun va tasavvufiy yo'nalish ruhidagi she'rlarning ko'pchilik qismi Ofoq Xoja dargohida va uning targ'ibot-saboqlari tasirida yaratilgan desak, xato bo'lmas. Ofoq Xojaning shahsiy xislat-fazilatlarini madh etuvchi, uni "piru rahbar" deb tan oluvchi bayt-misralarni tarkibida jam' etgan g'azal va muxammaslar ham ("Koshki", "O'zim" radifli g'azallar, "Qolmadi" radifli muxammas) shu muridlik yillari mahsulidir.

Tasavvuf olamida she'riyatning nufuzi o'ziga xos bo'lib, iloxiy ishq mayidan sarxush bo'lgan shoirlar zavqu shavqini majoziy timsollar orqali tasvirlashga xarakat qilganlar. Bunday kishilar mutasavvif deb ataladi. Mashrab she'riyatining g'oyaviy, ahloqiy, falsafiy, irfoniy zamini tasavvufdir. Mashrab tasavvuf adabiyotining vakili sifatida nafsini yengish orqali ko'nglini yuksaltirish, ruhni poklab, o'tkinchi dunyo hoyu xavaslaridan ustun bo'lishga intilgan. Mashrab insonning mavqei-darajasiga uning to'kin hayoti, moddiylikdan emas, aksincha, insonning ahloqiy go'zalligi, yuksak manaviy fazilatlaridan kelib chiqib yondashadi.

Mashrab iloxiy ishq kuychisidir. Mashrab ana shu ilohiy ishq devonasi bo'lib, qalbida kechayotgan tug'yonlarni qanday bo'lsa, shundayligicha qaynoq she'rlari orqali izxor etadi. Uning so'zlari misoli lag'cha cho'g', yondirguvchi olov, oxu nolasining chegarasi yo'q, shoirning ishq dardidan olam larzaga keladi. Mashrab she'rlarini o'qish jarayonida uning ko'nglida kechayotgan shavq, zavq, majnunlik, betoqatlik va o'z aslini topishga intilayotgan qalb nolalarini yurakdan xis etish hamda bandaning Xudoga bo'lgan xaqiqiy ishq qanday bo'lishi anglanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YHTI:

1.R.M.Qodirova. Maktabgacha yoshdagi bolalarda dialogik nutqni rivojlantirishning ruhiy omillari. Qoz.,Sariog'och, 1998.

2.F.R.Qodirova. R.M Qodirova. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ikkinchi tilni o'rgatish metodikasi. T., "Sano-standart", 2004.

3.F.R.Qodirova. R.M Qodirova. "Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi". T., "Istiqlol", 2006.

4.Babayeva D.R. "Nutq o'stirish metodikasi" T.: TDPU 2016-yil. O'quv qo'llanm